

NOGLE REFLEKTIONER OVER RACEPROBLEMET

av

ERIK W. NIELSEN

«Denne bog arbejder med dynamit, fordi farve-problemet i dag er dynamit. Det vil sandsynligvis blive det mest brændende problem i det næste århundrede i Afrika, og det vil på samme måde blive af afgørende betydning for alle forholdene mellem øst og vest. Stillingen i dag vedrørende FARVE-problemet er fem minutter i tolv.»

Med disse sætninger indledes en for nyligt udkommet bog «Colour- Unsolved Problem of the West», skrevet af en Afrikaner (hollandsk-reformert), dr. Ben J. Marais; han har studeret forholdene i Vesten, specielt i Nord- og Syd-Amerika for herigen-nem indirekte at kaste lys over problemerne i Syd-Afrika. Dr. Marais antyder straks i disse indledende sætninger den spænding og dramatik, som omgiver farve- og raceproblemet; stillingen har nået «fem minutter i tolv», er blevet desperat, og problemet «vil blive af afgørende betydning for alle forholdene mellem øst og vest»; det er ikke et specielt sydafrikansk problem.

For den, som første gang besøger Syd-Afrika, virker det hele som et slag i ansigtet. Syd-Afrika og raceproblemet er på en ulykkelig måde blevet næsten synonyme begreber, og næsten utallige er de bøger og artikler og beretninger, som er blevet og stadigt bliver skrevet om forholdene der. I de allerseneste år er hele verdens søgelys igen blevet rettet mod Syd-Afrika; i Indien følges udviklingen med spændt opmærksomhed: i Europa og Amerika bringer aviserne rapporter af hvert nyt træk i det politiske skakspil. Kirkerne verden over føler i stigende grad raceproblemet og den specielle sydafrikanske problemstilling som en smerte, en udfordring, som tvinger til handling; fra mange forskellige sider kommer resolutioner mod racefordomme og

raceadskillelse, og ved Kirkernes Verdensråds møde i Evanston i år skal en speciel kommission behandle raceproblemet. Der er dramatik over dette problem; vi føler alle, at vi her arbejder med brandfarligt materiale, og at der kan komme en eksplosion, hvis virkninger ikke vil blive lette at tøjle.

Raceproblemet er ikke noget let og enkelt spørgsmål, som man altfor hurtigt skal give endegyldige svar på (og der kan måske være en vis fare ved alle de mange resolutioner vedtaget i Europa og Amerika; det er altfor let at tage spørgsmålet op, vedtage en resolution fordømmende en vis racepolitik — og så forøvrigt lade problemet ligge der!) Situationen er oftest mere kompliceret, end det ser ud til på overfladen. Adskillige bøger, skrevet i Syd-Afrika, har i de senere år prøvet at give et indblik i dette kompleks; man vil sent glemme Alan Paton's bog «Cry, The Beloved Country», som med passioneret styrke tegnede en skitse af en afrikaner fanget ind i racemødets malstrøm; i en senere bog, «Too Late the Phalarope», har han, omend ikke med samme styrke, så dog med sympati og betydelig evne, skildret noget af tankegangen hos en Boerfamilie med den stærke gammeltestamentlige gudstro og bundetheden til Boertraditionen.

Den besøgende skal være varsom med at give for klare retningslinier og for enkle løsninger, men det er i det mindste muligt gennem et besøg på nogle måneder at få et glimt af problemets næsten håbløse komplicerthed. Fra det øjeblik, man stiger ud af flyvemaskinen på Johannesburgs lufthavn og møder den første afrikaner («afrikaner» bruges her i stedet for det sydafrikanske «native», medens «afrikaaner» betegner en Boer) med sit «Yes, Boss!», føler man sig — med eller mod sin vilje — placeret midt i et tragisk begivenhedsspil, hvor man ikke længere blot er en interesseret iagttager, men på en eller anden måde medansvarlig, på en eller anden måde tvunget til at tage stilling, tvunget til at prøve at «forstå», og man kan ikke gøre det bare som enkeltindivid med ansvar bare for sig selv og sin samvittighed; man har hele sin historie bag sig — den lever der åben for dens egne øjne, fra Van Riebeck monumentet ved Cape Town, til Dingaanstat med mindesmærket for Piet Retief og

hans boere, der her blev skammeligt myrdet af zuluhøvdingen Dingaan under det store Trek mod nord, til Blod River, til Rorkes Drift — og mange andre steder, som bringer Syd-Afrikas historie til live igen.

Jeg står ude på en gammel kirkegård ved Brødremenighedens station Mamre, nord for Cape Town; her er gamle frønnede gravsten fra de første missionærer, der kom ud for mere end to hundrede år siden; her ligger deres børn og familie begravet; her ligger de første navne på afrikanske og farvede kristne. Eller jeg sidder rundt på missionsstationerne eller på universitetsarkiverne og læser de gamle breve og beretninger; her er breve fra Van Der Kemp, beretninger fra François Coillard, fra Mabile-slægten i Basutoland, gamle håndskrifter fra de første pionérmissionærer fra de forskellige missioner og kirker. En historie bliver levende og nærværende — og forpligtende — og det bliver endnu sværere at tage en let stilling til problemet i dag. Hvor var det, det gik galt? Jeg læser nogle af de gamle dagbøger fra de første trekboere på deres vej ud i det ukendte, hvordan de kæmpede med zuluerne, frygtede en zulu bag hver busk i landskabet — og samtidigt bad for disse vilde krigere; hvordan de — bogstaveligt gennem blod, sved og tårer — opbyggede deres magre farme og rejste deres første kirker; hvor var det, man først vedtog, at sorte og hvide ikke kunde gå til alters sammen? Hvad var de motiver, som ledte frem til denne smertelige afgørelse? Hvor var det, det gik galt? For det gik galt, frygteligt, smerteligt galt! Hvad var det for faktorer, som førte frem til situationen i dag? Syd-Afrikas historie er bitterligt nærværende i øjeblikkets afgørelse, og man kan ikke ganske simpelt tørre den tavle ren og begynde påny.

Indfanget i denne historie, medansvarlig, selv et led i den, vandrer man rundt i Johannesburgs gader, ude i lokationerne, oppe blandt Transvaals boere, blandt Fort Hare's sorte studenter, blandt Cape Town's farvede befolkning (blandingsfolk: «coloured»), i Durban's indiske kvarterer og i de sydende industriområder på «The Rand». Indtrykkene er brogede og ofte selvmodsigende.

Den politiske stilling synes at blive hårdere og skarpere. En række love, gennemført eller behandlede i den senere tid, danner de skarpe konturer af et bestemt politisk program, som groft set kan karakteriseres som: social apartheid, men økonomisk integration; eller med andre ord, at regeringen stadig klarere afviser den «konsekvente apartheid», som den opfattes f. eks. af de Hollandsk Reformerte Kirker, med en direkte opdeling af Sydafrika i sorte («Bantustan») og hvide områder med komplet selvstændig regeringsapparat som mål. Nye love som f. eks. The Bantu Education Act, the Native Trust and Land Amendment Bill (Squatters Bill), the Natives Resettlement Bill (Western Areas Bill) og the Natives (Urban Areas) Amendment Bill (den første af disse love er af den største betydning for missionernes og kirkernes fremtid, idet den reelt tager skoleundervisningen ud af missionernes hænder og henlægger den under Department for Native Affairs) synes stadigt skarpere at antyde, at man netop ikke arbejder henimod denne konsekvente apartheid, men snarere henimod et undervisningssystem og en elasticitet i arbejds- og beboelseslove, som til enhver tid vil integrere (altså netop ikke økonomisk apartheid) den afrikanske arbejdskraft og befolkning på det sted og det plan i det samlede økonomiske samfundssystem, hvor den hvide befolkning, hvor industri og handel, har mest brug for denne arbejdskraft. Det er lidt brutalt og forenklet sagt, men i stadigt højere grad synes konturerne at tyde i den retning. Samtidigt med dette gennemføres strengt den sociale apartheid. «Klokken er fem minutter i tolv», sagde dr. Marais i den i indledningen citerede bog; netop på den politiske lovgivnings område har man en uhyggelig følelse af, at han har ret. Man vandrer ikke ret længe ude i Sophiatown i Johannesburg uden at føle, at dette ganske simpelt ikke går ret længe. Eller man sidder nogle aftener og taler med de afrikanske studenter på Fort Hare; det syder under overfladen her; at der findes kommunistisk eller semi-kommunistisk propagandalitteratur siger intet om, at disse folk er kommunister, hvad kun yderst få er, men det viser, at der her er en jordbund med bitterhed, håbløshed, skuffelse, som med iver

griber efter hver mulighed for en udvej, en fremtid af en eller anden art. Eller man sidder og taler med en af lederne af det vigtigste afrikanske politiske parti, et parti som intet talerør har på den politiske scene; en skarpsindig, velafbalanceret mand, han er kristen. Han er ikke bitter, men han er fuld af sorg og skuffelse; han ønsker ikke vold eller ukontrollerede handlinger, men hvor længe vil han vedblive at være i stand til at holde sine egne folk i tømme?

Men heller ikke det politiske billede er eentydigt. Det må ikke glemmes, at den nuværende regering virkelig systematisk arbejder på den afrikanske befolknings skoleuddannelse (et betydeligt større beløb anvendes i dag på skoleundervisning af afrikanere end i tiden før Malan), ej heller at der virkelig gøres et grundigt stykke arbejde på at forbedre forholdene i mange af de sorte lokationer. Man må ikke tro, at alle de regeringsfolk, der udarbejder de nye love, simpelthen kynisk arbejder på afrikanernes komplette underkastelse. Jeg sidder og taler med et regeringsmedlem; gennem et helt liv har han været missionær, har givet hele sin tilværelse til afrikaneren; han elsker afrikaneren; han kender ham, taler hans sprog som sit eget. Denne mand er ganske og aldeles overbevist om, at den nuværende politik vil blive til afrikanerens bedste; der er andre af hans slags.

Kirkerne er dybt engagerede i hele problemstillingen (og vil blive det endnu mere gennem stillingtagen til den nye skolelov); det er velkendt, hvordan mange af kirkerne i Sydafrika i den senere tid har vedtaget resolutioner, som forsøger at klargøre deres stilling til racepolitikken og de underliggende principper. Den sidste, yderst betydningsfulde begivenhed på det kirkelige område var den konference, som holdtes i Pretoria i November 1953, hvor den Hollandsk Reformerte Kirke havde indbudt de andre kirker til en forhandling over emnet «Christian Principles in Multi-Racial Afrika»; det var en tre-dagers konference med ca. 170 mennesker til stede. Der var ingen afrikanere indbudt til mødet. Det er vel tvivlsomt, om konferencen nåede særligt langt i sine forhandlinger, men betydningen ligger i, at man

simpelthen mødtes, og at de forskellige synspunkter blev fremført og debatteret. Endvidere, at denne konference betragtedes som en forberedende konference for en senere og større, som skal inkludere afrikanere. Det blev desuden klart, at der er divergerende opfattelser indenfor den hollandsk-reformerte lejr.

Betydningen af kirkeresolutioner og konferenceresultater skal ikke underkendes, men det må siges stærkt, at selve problemet udkæmpes på et ganske andet plan, det rent personlige, hvor mand møder mand, hvor den ene race møder den anden i det daglige samarbejde helt nede i det lokale forhold, og henede er forholdet ikke nær så klart, som de kirkelige resolutioner kunde antyde. Nogle illustrationer vil antyde lidt af dette; vist, man skal være varsom med at generalisere ud fra nogle få konkrete eksempler, men lad alligevel disse eksempler stå og sige så meget eller så lidt, som man ønsker.

Det var en engelsk familie; indtog en ledende stilling i den lokale kirke; vi drøftede denne kirkes sidste resolution mod raceadskillelse; de argumenterede skarpt mod regeringens politik. «Inviterer De sommetider afrikanere til middag hos Dem, til at spise ved Deres bord?» — et øjeblik tavshed: «Nej, naturligvis ikke!» «Hvorfor ikke?» «Vel. — Det gør man ikke.»

En engelsk forretningsmand, glødende modstander af Malan; medlem af United Party; gør det ganske klart, at, medens han ønsker at kæmpe for afrikanerens politiske ret, vil han samtidigt ikke have mere med ham at gøre personligt, end højst nødvendigt, vil ikke bo på hotel, hvor der er afrikanere, spise på restaurant sammen med afrikanere osv.

En anglikansk præst (med en «hvid» menighed i en af de større byer, mest bestående af yngre medlemmer) siger med be-
drøvelse, at han ikke kan invitere sin afrikanske kollega fra lokationen til at prædike for sin menighed; den vil ganske simpelt ikke tolerere en sort mand på prædikestolen.

En metodist (lægmænd) fortæller med forfærdelse i stemmen, at han på en rejse udenfor Sydafrika har deltaget i gudstjeneste, hvor sorte og hvide sammen gik til gudstjeneste og til alters. Han siger stærkt, at han håber noget sådant ikke vil blive gen-

nemført i hans kirke (som også har vedtaget en resolution mod regeringens racepolitik).

Denne række af små episoder kunde forlænges betydeligt. De her valgte eksempler er naturligvis bevidst tendentiøse; de viser kun een side af sagen. Der kunde let findes mange andre eksempler på det modsatte, eksempler på, hvordan mennesker netop i *det daglige liv bryder racebarrieren ned og prøver at indføre et nyt livssyn*. Eksemplerne skal blot vise, at nedenunder resolutionernes plan ligger landet ofte anderledes; der er henede reelt ikke nær så stor forskel mellem f. eks. den *Hollandsk Reformerte Kirkes folk* og de andre kirker, som man måske kunde tro. På trods af eller tværs over resolutioner og politiske partiformularer er der henede i det konkrete, lokale liv en frontlinie, som er den centrale i hele forholdet, og på denne frontlinie kan vi ikke *simpelthen gruppere folk efter deres kirkelige eller politiske tilhørsforhold*. Det skal ikke nægtes, at på denne frontlinie kunde man nu og da føle sig nærmere ved nogle af de bedste af den *Hollandsk Reformerte Kirkes folk* end ved de andre. Det er igen her farligt at generalisere. Men det var på hollandsk reformerte missionsstationer, at man oplevede den fælles morgen- og aftenbøn med hele den afrikanske tjenerstab tilstede (og det er alfor let simpelthen at afvise alt dette som værende i virkeligheden *feudalisme — som det så ofte blev gjort!*). Det må ikke glemmes, at den *Hollandsk Reformerte Kirke* har et meget stort missionsarbejde igang, at der er missionærer (og blandt dem nogle af de fineste og dygtigste typer, jeg har mødt!), som selv er vokset op blandt afrikanerne, har leget med dem som børn, taler deres sprog perfekt, kender deres tankegang indefra; missionærer, som i dybeste alvor går fuldt ind for apartheidstanken, og som giver hele deres liv blandt afrikanerne, og mange af dem er afrikanerne *betydeligt nærmere end missionærer fra andre kirker og missioner*.

Alt dette her er selvmodsigende og uklart. Vist, og det er netop hensigten at antyde, at billedet slet ikke er eentydigt. Vi kan prøve at give forklaringer og at antyde principper og motiver for at finde et slags logisk billede. Det vil være farligt at forsøge.

Hvad vi prøver på at sige her, er noget i retning af følgende:

Raceproblemet er et mærkeligt flygtigt, ulogisk begreb, som truer med at smuldre bort mellem hænderne på os, når vi prøver at definere det; det skifter farve, medens vi arbejder med det; snart fremtræder det som et rent økonomisk spørgsmål, snart igen fremstilles det som et politisk problem, eller et socialt problem; nu og da, men det er ikke ofte, angribes sagen fra et biologisk synspunkt, men ad den vej kommer man ikke langt. Alle disse faktorer og flere andre ligger i problemet: Der *er* et politisk problem; spørgsmålet om den hvide civilisations eksistens er reelt og håndgribeligt for boeren i Sydafrika og for den hvide mand i f. eks. Britisk Central Afrika. Sydafrika er boerens fædreland, og han har ikke andre steder, han kan gå hen. Han kan ikke tale eller tænke på et «fædreland» (det være sig England eller andre steder), som f. eks. englænderen kan — og gør! Hele hans historie og hans eksistens og fremtid er knyttet til dette Sydafrika; han er en del af det i ligeså høj grad som bantuen. Hans kamp for bevarelsen af sin kultur og sine børns fremtid er ganske reel, og i dette perspektiv får forholdet til det kæmpestore — og stadigt voksende — afrikanske flertal en livsnær og hård realitet, som vi andre ikke altid forstår dybden af. Det samme gælder — under noget andre forhold — den hvide sættler i f. eks. Rhodesia; nu udformes den nye Central Afrikanske Federation, og i den foreløbige udformning og gruppering af de politiske partier og deres indstilling til forholdet sort-hvid på det politiske plan ser han ikke blot et spørgsmål vedr. sine egne umiddelbare interesser, men han ser længere: vil hans børn og børnebørn få en eksistens i dette land? Vil de stadigt kunne leve i og videreføre den kultur, som han selv er groet op i? Disse politiske spørgsmål er ganske reelle og håndfaste, og vi skal ikke for let komme udenom dem, og alligevel går spørgsmålet langt dybere. Raceproblemet løses ikke på det politiske plan.

I et andet perspektiv fremtræder det som et økonomisk problem, som en vældig og ofte brutal brydning mellem forskellige økonomiske systemer baseret på ganske forskellige grundprin-

cipper. Også denne brydning er reel; man behøver blot at se lidt til *forhandlinger indenfor* f. eks. fagforeninger på Kobberbæltet i Nord Rhodesia eller i «Rand»-området omkring Johannesburg for at ane en lille smule af betydning af dette. Eller man kan prøve at se lidt til storindustrien og dens problemer i det sydlige Afrika, og man vil snart begynde at se konturerne af et raceproblem, som er hård virkelighed, og som fremtræder i hårde tal og beregninger. Igen her findes ingen let løsning; raceproblemet er virkelighed her, og det er ikke blot et spørgsmål om menneskelig brutalitet, om uvilje til at gøre noget for afrikaneren. Og alligevel går raceproblemet dybere; der er aspekter og understrømninger her, som vi f. eks. ikke finder i den vesteuropæiske, økonomiske klassebrydning. Man har en anelse om, at selvom man på en eller anden måde fandt frem til en situation, hvor alle lønningsforskelle var ophævet mellem sort og hvid, så vilde man alligevel ikke have løst raceproblemet; man vilde have gjort et vældigt fremskridt, men selve sagen var ikke løst.

Og der er mange andre aspekter, sociale og andre. Alle er de virkelige, og alle er de mere komplicerede, end vi normalt forstår i Vesten. Raceproblemet er alle disse ting og noget mere, noget afgørende vigtigt mere. Vi afstumper problemstillingen ved ganske enkelt at tænke i disse økonomisk-politisk-sociale baner.

Hvordan definere dette «mere», denne nerve, som gør raceproblemet til dette dirrende, bitre, smertelige problem, som vi ligesom ikke rigtigt kan komme i kontakt med? Lad os ikke prøve at bringe det ind på en formel. Raceproblemet er ikke et logisk problem, som kan løses ved visse politiske eller sociale forordninger (selvom disse aldeles ikke er irrelevante). Kan vi sige, at grundnerven i raceproblemet (*det, som gør racemødet til raceproblemet*) er frygt — og frygt er ikke en logisk størrelse? To racer, to kulturer mødes; deres hele struktur er forskellig; ikke blot er de af forskellig ydre farve (sort-hvid), men de tænker forskelligt; hele deres tankestruktur, deres mest elementære grundbegreber er forskellige; deres hele livs- og ver-

denssyn er forskellig; deres samfundsorden og hele økonomiske og politiske strukturer er forskellige. Hvor det møde kommer i stand, dér begynder en gennemgribende brydning, en brydning, som vil rive gamle loyaliteter ned, som vil medføre smertelige resultater for alle involverede; der opstår en smeltedigle, hvor alle de deltagende elementer, hvor race og kultur, hvor tanke og tro, hvor økonomi og sociale forhold ubarmhjertig kastes, og ingen af dem genopstår uforandret. Menneske møder menneske, personligt, i de lokale forhold eller på det store økonomiske, politiske plan. Han, afrikaneren, føler grunden briste under sig; han møder den hvide mand, og han forstår dybest set ikke denne fremmede; gang på gang handler den hvide mand, hvadenten det er i økonomi, i politik eller på det kirkelige område, på en måde, som afrikaneren slet ikke havde ventet, eller hvad mere er, på en måde som i virkeligheden går stik imod, hvad han, afrikaneren, vilde anse for moralsk rigtigt og betydningsfuldt. Afrikaneren føler sig usikker og forvirret; han er bange; han ser sin egen samfundsorden synke sammen, ser sin familie og stamme gå i opløsning, og overalt finder han den hvide mand og hans kultur som den umiddelbart virkende faktor i alt dette. Han tænker på fremtiden, men kan ikke se en fremtid, hans historiske linie synes brudt af; han vil ikke kunne fortsætte de gamle traditioner og moralske værdimålere; hvor ligger hans børns og børnebørns fremtid? — som et stort proletariat i mine-lokationerne? — som løsrevne brudstykker, der har mistet tro og livsmål? Han er bange; i stigende grad møder han den nye verden med frygt — ofte er han ikke selv klar over det. Eller den unge mand; han synes ofte at have taget den radikale konsekvens: bort med det gamle; ofte prøver han at bevare sig selv, at hævde sig selv og sit eget væsen — netop ved af alle kræfter at prøve at blive europæer; men også han er ude i det ukendte, i en verden, som ikke er hans egen, og også han er bange, en frygt, som ofte tager form af bitterhed, af aggression, af angreb. Han er bange for fremtiden. Han tør ikke, har ikke åndelig kraft og tro til — som skabende og ansvarlig del af denne fremtid — at stille sig konstruktivt ind i kampen for den — sammen

med den fremmede. Frygten lægger sig lammende og isnende over hele forholdet. Gang på gang i det personlige dagligliv såres han; han møder den fremmede, den hvide mand; han ved, at han har sin egen plads i det sociale, økonomiske system, han accepterer det tilsyneladende ofte, men hvad sker der inderst inde i hans sjæl? Hvor ofte virker en bemærkning, en uforstående og kortsynet handling som et bittert sår, som han er en mester i at skjule under overfladen, men den nager derinde. Frygten gror dybere, bliver til bitterhed, til steril reaktion eller ligeså steril aggression og had.

Er forholdet så meget anderledes, set fra den hvide mands verden? Er det ikke også her frygt, som dybest nede låser spørgsmålet inde, gør det bittert og uløseligt? Den hvide mand er bange for afrikaneren; han forstår ham ikke og prøver ofte ikke virkeligt på at lære ham at kende. Afrikanerens verden er fremmed, dirigeret af normer og livsværdier, som man evt. kan gøre til objekt for et etnografisk eller sociologisk studium, men som han, den hvide mand, alligevel ikke forstår som virkelig, for den slags bliver ikke «virkeligt», fordi man gør det logisk i en bog, men kun gennem et virkeligt møde, en virkelig «samtale» med mennesket, og den samtale, det møde, finder sjældent sted. Han er bange for afrikaneren, bange for ham økonomisk og socialt, og bange for ham, fordi han ikke forstår ham eller kender ham. Han er selv i et lille mindretal, han ved ganske klart, at den dag, afrikaneren bliver uddannet, bogligt og teknisk, den dag den tilstrækkelige organisatoriske og administrative kraft kommer til, da vil han, den hvide mand, være truet i selve sin eksistens og sin livsform. Noget af dette ligger bag f. eks. en udtalelse i regeringen for nylig, hvor det blev sagt som svar på et spørgsmål: «Hvad er vigtigst, visse økonomiske love — eller den hvide races fortsatte eksistens i Sydafrika?»

Er alt dette her oversimplificeret? Utvivlsomt! der er andre facetter, som der ikke er taget tilstrækkeligt hensyn til her, og alligevel er det hernede i dette komplekse, irrationale, emotionelle område, hvor hele dette problem egentligt lever; det er hernede, der sejres eller tabes i kampen; hernede den frygt

skabes, den bitterhed eller hårdhed, som gør hele problemet så smerteligt og så uløselig. Det er ikke tilstrækkeligt at kalde alt dette sentimentalitet, for det er virkeligt, en reel atmosfære, som forgifter næsten enhver samtale og ethvert forsøg på at komme i et konstruktivt forhold til en løsning.

De sociale, økonomiske, politiske problemer er hård virkelighed her, og alligevel vil dette problem ikke løses på det sociale, økonomiske eller politiske område; man skal dybere ned. Kirkelige resolutioner for eller imod en bestemt racepolitik er vel nødvendige led i brydningen med dette problem, men det er heller ikke på dette plan, den reelle kamp foregår.

Og her ligger, såvidt jeg kan se, raceproblemets reelle, dødeligt alvorlige, udfordring til den kristne kirke. Har den kristne kirke den kraft, den tro og det håb, som helt nede i det daglige forhold mellem mennesker, hernede, hvor sindet såres, hvor mennesket omklamres af frygt og bitterhed, og man ofte ikke tør virkeligt tro på en fremtid, har kirken her en kraft, som kan «lukke dette menneske op»? en tro og et håb, som kan besejre bitterhed og frygt, som kan give et menneske kraft til i tro og lydighed at vandre ud ad en vej, som han ikke kender? Det vil ikke være på resolutionens plan, kampen skal vindes eller tabes, men nede i det område, hvor et menneske — under korset, levende ud af evangeliets tilgivelse — får kraft og tro til at bryde med frygten, til at møde den fremmede, hvadenten han er afrikaner eller europæer, i tillid (på trods af skuffelser og misforståelser), i et reelt forsøg på at lære og forstå. Denne front går tværs ind gennem kirkerne i Sydafrika, hvadenten de er engelsktalende eller africaans-talende, hvadenten de er hvide eller sorte. Der er mennesker her og der, afrikanere og europæere, som lever ud af dette, mellem hvem der er den dybeste menneskelige og åndelige forbindelse, men de er altfor få. Her betyder resolutioner så uendeligt lidt. Man kan prøve teologisk at diskutere kirkens rette indstilling til raceproblemet; det er vigtigt, og det skal gøres; men hvadend kirkens teologiske stilling er, det er det enkelte menneskes personlige liv i lydighed under korset, som — ikke vil give en løsning på racespørgsmålet — men som

vil skabe den livsindstilling, den livsrealitet, hvorudaf det vil blive muligt at finde en sådan løsning. Her står den kristne kirke overfor en vældig udfordring; det er ikke kirkens kald at løse politiske problemer på det politiske plan; dens opgave gælder en større og dybere virkelighed, mennesket selv, dets livskærne og livsbestemmelse, og raceproblemet skærer dybest set igennem helt ind til dette.

Vi har ikke villet diskutere Sydafrika som sådan, har kun brugt nogle situationer fra Sydafrika som illustrationer på det, som her er hovedanliggendet. Og Sydafrika er måske slet ikke det bedste sted at diskutere hele denne sag; forholdene er her så komplicerede, at fordomme, og myter spiller en farlig rolle. Men problemet rækker langt videre end til Sydafrika. Det gælder hele Afrika, det gælder, som dr. Ben Marais siger i sin bog «alle forholdene mellem øst og vest». Vi finder problemet i Amerika og i England ganske tydeligt og ofte brutalt, og de samme grundelementer eksisterer.

Det er ikke her stedet at diskutere, i hvor høj grad problemet — ofte i forklædning — er mere eller mindre universelt; under hvilke former, det optræder; eller hvilke faktorer har bidraget til dets fremkomst og form. Vi har kun villet prøve — uden at gå ind på en systematisk klargørelse — at pege på et grundperspektiv i hele dette omdebatterede og uklare problem, et grundperspektiv, som ikke gør sagen lettere, men som engagerer kirken fundamentalt.

Vi må vente, at raceproblemet i en eller anden form i stigende grad vil komme til at optage vore sind, måske i langt finere og nuancerede former end det grovere «apartheid-problem».